

К Р А Є З Н А В С Т В О

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у квітні 1927 року Українським комітетом краєзнавства
Репресований у 1930 році
Відроджений 1993 року з ініціативи Національної спілки краєзнавців України

3(108)'2019

З М І С Т

Головний редактор
Олександр Реєнт

Редакційна колегія:
Олег Бажан
(перший заступник
головного редактора)
Олександр Удоа
(заступник
головного редактора)
Лев Баженов
Віль Бакіров
Геннадій Бондаренко
Володимир Великочий
Сергій Гальчак
Микола Головка
Олександр Гончаров
Олександр Гуржій
Віктор Даниленко
Володимир Дмитрук
Олександр Добржанський
Олександр Завальнюк
Михайло Косило
Віктор Коцур
Олександр Лисенко
Руслана Маньковська
Володимир Милько
Олексій Нестуля
Олександр Рубльов
Григорій Савченко
Валерій Смолій

Засновники:
Національна спілка
краєзнавців України
Інститут історії України
НАН України

**Виходить
щоквартально**
ISSN 2222-5250

Історія міст і сіл України:

історико-теоретичні проблеми вивчення

- Сергій Добржанський (м. Чернівці)*. Міське самоврядування Станіслава/Івано-Франківська у другій половині XIX ст. 6
- Лариса Левченко (м. Миколаїв)*. Жінки в революційних подіях 1917–1921 рр. у Миколаєві 14

Краєзнавство в особах

- Лев Баженов (м. Кам'янець-Подільський)*. «Про край, в якому я живу» (до 75-річчя професора Віктора Прокопчука) 32
- Сергій Гальчак (м. Вінниця)*. На крилах одержимості (до 75-річчя від дня народження Анатолія Кононовича Лисого) 40
- Галина Кязимова (м. Одеса), Олександр Осипенко (м. Одеса), Олена Шипотілова (м. Одеса)*. Під знаком Кліо (до 60-річчя доктора історичних наук, професора Миколи Івановича Михайлуци) 42

До 140-річчя політика, ученого-економіста, громадського діяча Бориса Мартоса (1879–1977)

- Олексій Нестуля (м. Полтава), Мирослав Аліман (м. Полтава)*. Борис Мартос та його внесок у розвиток української кооперації 46
- Валерій Рекрут (м. Київ)*. Політична та державна діяльність Бориса Мартоса в роки Української революції (1917–1921 рр.) 63
- Ірина Петренко (м. Полтава)*. «Круглий стіл» науковців і громадськості до 140-ліття від дня народження Бориса Мартоса 76

Регіональні аспекти історичної демографії

- Юлія Безсмертна (м. Карлівка)*. Служителі в домогосподарствах мешканців Полтави в 60–70-х роках XVIII ст. 80
- Анастасія Подгорна (м. Полтава)*. Причини смертності населення містечка Пирятина у першій половині XIX ст. (за матеріалами метричних книг) 93

Вітчизняне пам'яткознавство: традиції, досвід, перспективи

- Юрій Роїк (м. Київ)*. Об'єкти оборонної архітектури Вінниччини: історія та сучасний стан 108
- Анатолій Скрипник (м. Кам'янець-Подільський)*. До питання назви фортифікаційної споруди у Кам'янець-Подільському 119
- Олена Жам (м. Переяслав-Хмельницький)*. Експедиція науковців переяславського та київського скансенів на Чернігівщину у жовтні 1969 року: мета та результати (до 50-річчя Музею народної архітектури та побуту України) 127

Краєзнавство і туризм

Надія Савчук (м. Івано-Франківськ). Науково-просвітницькі товариства в туристсько-екскурсійному русі в Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. 140

Джерела та біографічні студії

Олександр Даниленко (м. Київ), Олександр Добржанський (м. Чернівці). Степан Смаль-Стоцький – учений і «реальний політик» (до 160-річчя з дня народження) 150

Олександр Принь (м. Київ). Петро Кузьмич Козлов (1863–1935): мандрівник, географ, академік ВУАН 165

Історія України у світлі регіональних досліджень

Григорій Казьмирчук (м. Київ), Марія Казьмирчук (м. Київ) Кальницький козацький полк в Національно-визвольній війні 1648–1657 рр. ... 174

Олег Бажан (м. Київ), Вадим Золотарьов (м. Харків). «Польська операція» НКВС 1937–1938 рр. Підготовка наказу № 00485 в Київській та Харківській областях 192

Медичне краєзнавство: суть та науково-дослідницький потенціал

Тетяна Морей (м. Переяслав-Хмельницький). Мережа аптечних закладів Київської губернії як вид медичної допомоги населенню краю (кінець XVIII - початок 60-х рр. XIX ст.) 206

Ігор Робак (м. Харків), Ганна Демочко (м. Харків). Спростування вигадки про етнічне походження професора Броніслава Пржевальського і його діяльність 215

Володимир Альков (м. Харків). Я.Я. Трутовський (1867–1914): доля лікаря та його клініки 223

Музейництво в Україні: історія та проблеми сучасного розвитку

Руслана Маньковська (м. Київ). Музейна педагогіка: інноваційна технологія інтелектуального розвитку 238

Марія Срібна (м. Київ). Народний рух України у документально-речовій збірці Національного музею історії України (до 30-річчя створення громадсько-політичної організації) 252

Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя

Володимир Дмитрук (м. Київ). Вручення Премії імені академіка Петра Тронька НСКУ 2019 року 262

Володимир Милько (м. Київ). Засідання Президії НСКУ 268

Тарас Нагайко (м. Переяслав). VIII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» 270

Світлана Смілянець (м. Київ). П'яті краєзнавчі читання пам'яті академіка Петра Тронька в Національній історичній бібліотеці України 272

Наукова інформація

Ігор Любчик (м. Івано-Франківськ). Проблеми депортацій радянської доби у полі наукових зацікавлень і дискусій 276

Огляди

Іван Ярмошик (м. Житомир). Нове видання з єврейської біографістики міста Бердичева 280

Василь Мельниченко (м. Черкаси). Де похований Богдан Хмельницький? Історія пошуку усипальниці великого гетьмана 282

Микола Вегеш (м. Ужгород), Степан Віднянський (м. Київ). Цікаве дослідження про подільського князя Федора Корятовича – володаря Мукачівського замку 284

In memoriam

Він ніс людям добро і світло (Віктор Іванович Гуля) 289

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту
історії України НАН
України (протокол № 8
від 31 жовтня 2019 р.)

Журнал зареєстровано
Міністерством юстиції
України (Свідоцтво про
державну реєстрацію
друкованого засобу масової
інформації – серія
КВ № 10373
від 08.09.2005 р.)

Наказом МОН України
№ 1604

від 22.12.2016 р.

журнал внесено до переліку
наукових фахових
видань, у яких можуть
публікуватися результати
дисертаційних робіт на
здобуття наукових
ступенів доктора і канди-
дата наук за спеціальностями
«Історичні науки»

Журнал включено до бази
даних Google Scholar,
Slavic Humanities Index,
Україніка наукова, РИНЦ

Усі права застережені.

Передрук дозволено тільки
за згодою редколегії.

Адреса редакції:

01001, м. Київ-1,
вул. М.Грушевського, 4,
кім. 212
тел.: 278-02-38, 279-13-88

E-mail:

bazhanclio@ukr.net

Електронна версія:

www.history.org.ua

www.nbuv.gov.ua

www.nsku.org.ua

© Національна спілка
краєзнавців України, 2019

© Інститут історії України
НАН України, 2019

CONTENTS

History of Towns and Villages of Ukraine: Historic and Theoretical Problems of Research

- Serhii Dobrzhanskyi (Chernivtsi)*. The local self-government of Stanyslaviv /Ivano-Frankivsk in the second half XIX century 6
- Larysa Levchenko (Mykolayiv)*. Women in the revolutionary events of 1917–1921 in Mukolayiv 14

Local History Studies in Persons

- Lev Bazhenov (Kamianets-Podilskyi)*. «About the Land where I Live» (to the 75th birth anniversary of professor Viktor Prokopchuk) 32
- Serhiy Halchak (Vinnytsia)*. On the Wings of Devotion (to the 75th birth anniversary of Anatoliy Lysyi) 40
- Halyna Kiazymova (Odesa), Oleksandr Osypenko (Odesa), Olena Shypotilova (Odesa)*. Under the Sign of Klio (to the 60th birth anniversary of professor, doctor of Historic Sciences Mykola Mykhailutsa) 42

To the 140th birth anniversary of the politician, researcher of economics, public figure Borys Martos (1879–1977)

- Oleksiy Nestulya (Poltava), Miroslav Aliman (Poltava)*. Boris Martos and His Contribution to the Development of Ukrainian Co-operation . . . 46
- Valeriy Recrut (Kyiv)*. Political and State Activity of Borys Martos in Ukrainian Revolution Years (1917-1921) 63
- Iryna Petrenko (Poltava)*. Round Table by Researchers and the Public devoted to the 140th birth anniversary of Borys Martos 76

Регіональні аспекти історичної демографії

- Yuliia Bezmertna (Karlivka)*. Servants in the households of O Poltava residents in the 60-70th XVIII century 80
- Anastasiia Podhorna (Poltava)*. Causes of mortality in the Pyriatyn town in the first half of the nineteenth century (based on metric books) 93

Domestic Landmarks Studies: Traditions, Experience, Perspectives

- Yurii Roik (Kyiv)*. The castles of Vinnytsia region in history and nowadays 108
- Anatolii Skrypnyk (Kamianets-Podilsky)*. A vision of toponymic furcation problem. Considering the fortification building nomination in Kamianets-Podilsky 119
- Olena Zham (Pereyaslav-Khmelnytsky)*. Joint expedition of scientists of peresaslavsky and kievsky skanssen on Chernihiv polissya in October 1969 year (The 50-th anniversary of the creation of the Museum of Folk Architecture and Life of Ukraine) 127

Local Lore Studies and Tourism

- Nadiia Savchuk (Ivano-Frankivsk)*. Participation of civic organizations in the school trips development in Ukraine in the late nineteenth – early twentieth century 140

Sources and Biographic Studies

- Oleksander Danylenko (Kyiv), Oleksander Dobrzhansky (Chernivtsi)*. Stepan Smal-Stotsky - scientist and «real politician» 150

Olexander Pryn (Kyiv). Kozlov Petro Kuzmich (1863–1935): traveler, geographer academician of the, academician of the all – Ukrainian academy of sciences 165

Ukraine's History within Regional Researches

Grigorii Kazmyrchuk (Kyiv), Mariia Kazmyrchuk (Kyiv). The Kalnitsky Cossack Regiment in the War of National Liberation 1648–1657 174

Oleh Bazhan (Kyiv), Vadym Zolotaryov (Kharkiv). «Polish Operation» of the NKVD in 1937–1938. Preparation of the Order № 00485 in Kyiv and Kharkiv Regions 192

Medical Local Lore Studies: Essence and Scientific Research Potential

Tetiana Morei (Pereyaslav-Khmelnytsky). The network of pharmacy institutions in Kyiv province as a Way of providing medical service for the local population (the end of the XVIII – early 1860s) 206

Ihor Robac (Kharkiv), Hanna Demochko (Kharkiv). Refutation of the Fabrication about Prof. Bronislaw Przewalski's Ethnicity and His Activity . . . 215

Volodymyr Alkov (Kharkiv). YA. YA. TRUTOVSKY (1867–1914): DESTINY OF THE DOCTOR AND HIS HOSPITAL 223

Музейництво в Україні: історія та проблеми сучасного розвитку

Ruslana Mankovska (Kiev). Museum pedagogy: innovation technology of intellectual development 238

Mariya Sribna (Kyiv). The People's Movement of Ukraine in the documentary collection of the National Museum of History of Ukraine (to the 30 year of creation of public-political organization) 252

National Union of Local Lore Researchers of Ukraine: Panorama of the Modern Life

Volodymyr Dmytruk (Kyiv). Awarding with Petro Tronko Prize in National Union of Local Lore Researchers of Ukraine in 2019 262

Volodymyr Mylko (Kyiv). On the Activity of National Union of Local Lore Researchers of Ukraine and the Main Directions of its Further Work 268

Taras Nahayko (Pereyaslav). The Eighth All-Ukrainian Historic and Cultural Forum "Sikorskyi Readings" 270

Svitlana Smilianets (Kyiv). The Fifth Local Lore Research Readings in Commemoration of Petro Tronko in National Historic Library of Ukraine 272

Scientific Information

Ihor Liubchuk (Ivano-Frankivsk). The Problems of Deportation in the Soviet Times as Scientific Interest and Discussion 276

Reviews

Ivan Yarmoshyk (Zhytomyr). A New Edition in Jewish Biography Studies of Berdichiv Town 280

Vasyl Melnychenko (Cherkasy). Where is Bohdan Kmelnitsky Buried? The History of Search of the Great Hetman Tomb 282

Mykola Vehesh (Uzhgorod), Stepan Vidnianskyi (Kyiv). An Interesting Research about Podil Kniaz Fedir Koriatovych – the Owner of Mukachevo Castle 284

In memoriam

He was Bringing Kindness and Light (Viktor Huhlia) 289